

ALOIS GREGOR

DVA PŘÍSPĚVKY K ŽIVOTOPISU JANA BLAHOŠLAVA

1.

Jan Blahoslav jako žák a učitel na bratrské škole v Prostějově

Blahoslavovi se dostalo prvního školního vzdělání doma v Přerově. S opravdovou láskou a s upřímnou vděčností vzpomíná po letech na svého učitele, správce přerovského sboru Jana Wolfa. „A když se kolí na skutky muže toho rozpomenu, vždycky se jemu divím. Neb sem nikdá jemu podobného neviděl, aniž vím, aby nyní Jednota jemu podobného měla, a to v těchto věcech: v ochotnosti, přívětivosti, opatrné mluvnosti, pobožnosti, příkladnosti, vážnosti, jímání lidí milostí k sobě atd.“¹

Roku 1540 odešel Blahoslav na bratrskou školu v Prostějově, která se těšila mezi Bratřími velké vážnosti, a stal se „čeledínem“ u Martina Michalce, znamenitého vychovatele, u něhož se přiučil mnohému prospěšnému.

Br. Michalec poznal brzy velké vlohy Blahoslavovy, a proto ho poslal na vyšší studia do Německa, zprvu r. 1543 do Goldberka, později r. 1544 do Wittemberka.

V r. 1545 se vrátil Blahoslav do Prostějova a zůstal Michalcovým čeledínem až do jeho smrti v r. 1547. Lze mítí za to, že ještě za života br. Michalce, zvláště pak za jeho nástupce Matouše Strejce vypomáhal při vyučování mladších jinochů, jak to bylo na bratrských školách častým zvykem.² V červenci 1548 byl Blahoslav přidělen za pomocníka br. Janu Černému (Nigranovi) v Mladé Boleslavi. V r. 1551³ přišel znova do Prostějova, ale působil tam jen „několik nedělí“,⁴ neboť choroba ho donutila, aby se vzdal školské služby a aby doma u pečlivé maminky nabyl zase ztraceného zdraví (o tom podrobněji v druhé kapitole tohoto článku). Souhlasím s Havelkou,⁵ že za svého druhého pobytu byl Blahoslav skutečným učitelem a správcem školy. Hermann Ball⁶ se vyjadřuje o Blahoslavově učitelování v Prostějově velmi nejasně: „V Prostějově byl Blahoslav také sám činný ve školním vyučování ve svém mládí (zajisté jako akolut).“ Havelka⁷ vyčetl z těchto slov, že Blahoslav r. 1551 vyučoval v Prostějově toliko jako pomocník, a polemizuje s Ballem. Jak už jsem právě pověděl, uvedená citace je příliš nejasná a nevyplývá z ní nic určitého. O tom, že byl Blahoslav správcem školy, svědčí, myslím, bezpečně ono místo z Blahoslavova dopisu br. Zachariášovi z 15. července 1551 (viz níže v 2. kap.), kde mluví o svém seznámení s utrakvistickým knězem Benešem Optátem: „Opatrně nejprv k nám (neb sem s tovaryšem svým byl) měl se.“ Tovaryšem mínil Blahoslav jako vedoucí školy bezpochyby svého pomocníka.

Blahoslavovi možno po právu připočítati za zásluhu to, že povznesl neobyčejně vysokou úroveň prostějovské bratrské školy a že se mimo jiné pečlivě staral o to, aby znalost latiny byla u žactva co největší. Z jeho žáků vynikl na příklad br. Ondřej Štefan, pozdější Blahoslavův spolupracovník v Ivančicích a jeden z překladatelů Kralické bible, a Jan z Žerotína. O velkém rozkvětu prostějovské školy za Blahoslava uznale píše na příklad F. Slaměnk.⁸

2.

Učil Jan Blahoslav v Přerově?

O Blahoslavově životě v letech 1550—1552 máme poměrně málo zpráv. Víme především, že od prosince 1549 dlel s br. Janem Rokytou na učení v Basileji a že tam získal mnoho vědomostí, zejména u vynikajícího humanisty Zikmunda z Jelení, autora proslulého srovnávacího slovníku Lexicon symphonum. Brzy však v lednu 1550 se těžce roznemohl, a když se poněkud uzdravil, vrátil se po velikonočích do rodného Přerova. Když se vyléčil,

pobyl nějaký čas v Čechách. Nelze však s jistotou říci, ani jak dlouho trvala jeho rekonvalescence, ani kde bylo místo jeho pobytu v Čechách. Z Blahoslavových slov⁹ se dovídáme toliko toto: „Toho léta, totiž 1551, byl sem se já na Moravu dostal jakýmsi přítunami a pobyl sem v Prostějově několik nedělí.“ S velkou pravděpodobností možno usuzovat, že Blahoslav přišel do Prostějova z Mladé Boleslavi, neboť tam dlel již před časem (od července r. 1548 do velikonoc r. 1549) jako pomocník br. Jana Černého (Nigrana). V Prostějově učil na škole, jejímž byl kdysi žákem. Těžko lze říci, od kdy do kdy v Prostějově působil, ale smíme dozajista usuzovat, že odtud přešel do Přerova někdy před červencem r. 1551, protože 15. července tohoto roku poslal z Přerova do Mladé Boleslavi obšírné psaní bratru Zachariáši,¹⁰ v němž dopodrobna vypsal své setkání v Prostějově s kalíšnickým knězem Benešem Optátem, spoluautorem známé „Grammatiky české o dvoji stránce“ z r. 1533. Z dalších Blahoslavových osudů v tříleté vzpomenuťm shora je známo pouze to, že někdy v r. 1552 byl znovu povolán do Mladé Boleslavi k br. Janu Černému, aby mu pomáhal při spisování bratrských pamětí, proslulých čtrnácti objemných foliantů, známých dnes obecně pod jménem Akty Jednoty bratrské. Když přijal Blahoslav na hromnice v Mladé Boleslavi r. 1553 jáhenský úřad a když byl druhou nedělí po sv. Trojici téhož roku vysvěcen v Přerově na kněze, nastává nové období v jeho životě.

Připomenuté údaje z Blahoslavova života jsou uvedeny ve větší nebo menší úplnosti ve všech Blahoslavových životopisech. Tak je tomu např. u A. Gindelyho, jednak v Životopise B. Jana Blahoslava (ČČM 1856, I, 20—44), jednak v Geschichte der Böhmischen Brüder (I č. 1857, 365 n., II č. 1858, 68 n.); několikrát u Fr. Aug. Slavíka v statích časopiseckých (Osvěta 1873, 161 n., Světozor 1874, 147 n.), v OSN IV, 1891, v úvodě k edici Blahoslavových Vad kazatelů z r. 1906 a naposledy v Lidové čítance moravské z r. 1907 (str. 111); u Josefa Jirečka v Rukověti k dějinám literatury české (I, 74 n.). Práce o Blahoslavovi pečlivě zaznamenal a po zásluze zhodnotil Fr. Chudoba v studii „Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenské“ (Sborník Blahoslavův, 1523—1923, Přerov 1923, str. 1—33). O Blahoslavovi pojednávají tu podrobněji, tu stručněji autoři soustavných dějin české literatury, jako je například Jan Jakubec (Dějiny literatury české I, 1929, na několika místech, zvláště str. 668—673, 676—694, s důkladným soupisem literatury o Blahoslavovi). Jaroslav Vlček (Dějiny české literatury 1931, I, str. 360—382), J. V. Novák a Arne Novák (Přehledné dějiny literatury české, 4. vyd., 1936—1939, str. 95 až 100). Jako nadmíru cenný pramen k Blahoslavovu životopisu zasluhuje zvláštního povšimnutí Kniha úmrtí kněží a starších Jednoty bratrské, kterou vydal Josef Fiedler s německým názvem Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder, Vídeň 1863. Tuto knihu úmrtí neboli tzv. Necrologium z valné části napsal br. Vavřinec Orlík. Jejich cenu zvyšuje skutečnost, že některé údaje o Blahoslavovi přejal Orlík od něho samého (z jeho vlastního životopisu).

Nabízí se otázka, čím se zabýval Blahoslav v oněch třech letech po návratu z Basileje kromě těch „několika nedělí“, strávených na prostějovské bratrské škole, o nichž se zmiňuje ve svém stručném vlastním životopise. Blahoslavovi životopisci přecházeli tuto věc většinou mlčením. První, kdo se pozastavil nad tím, že doba skoro tří let je příliš dlouhá, aby ji Blahoslav věnoval pouze posílení svého zdraví, byl Emanuel Havelka v pozoruhodné práci *Blahoslav předchůdce Komenského, příspěvek k dějinám bratrského školství*. Napsal tam na str. 34 doslovně: „Jest velmi podobno pravdě, že Blahoslav na přerovské škole v letech 1550—1552 i vyučoval.“ Uvádí pro své mínění několik důvodů. Zaznamenává především ono místo ze životopisu Blahoslavova od A. Gindelyho,¹¹ kde autor při zmínce o Blahoslavově životě po návratu ze studii v Basileji podotýká: „Blahoslav nyní na Moravě bez jistého zaměstnání, jak se tomu podobá, studiem se zanášel. Přebýval dílem v Prostějově, dílem ve své otcině, a to nejvíce v Přerově. Byloť poslední místo hlavním sídlem bratří v té zemi, kde obyčejně vrchní ředitel bytem byl.“ Havelka z toho vyvozuje, že se Blahoslav v Přerově, významném středisku bratrské správy a kultury, zabýval netoliko soukromými studii, nýbrž po svém zotavení vypomáhal jak ve službě církevní, tak školní.¹² Blahoslav — tak argumentuje Havelka dále — měl nepochybně přerovskou školu, jejímž byl před lety žákem a na niž měl z té doby nejlepší vzpomínky, opravdově rád. Proto mu nemohlo býti lhostejné, že po úmrtí br. Wolfa r. 1548, znamenitého učitele, „škola byla méně uspokojivě opatřena, poněvadž správcové sboru se častěji střídávali.“¹³ Pro svoji domněnku má Havelka ještě důvod zvláštní. Na prostějovské škole byl mezi jeho žáky též Jan starší ze Žerotína, který se po celý život vyslovoval o Blahoslavově vychovatelské a učitelské činnosti s největším uznáním. Lze se domnívat, tak se také Havelka,¹⁴ že by býval Jan z Žerotína tak nadšen svým učitelem, kdyby ho byl Blahoslav učil „několik nedělí“? Havelka pokládá za velmi pravděpodobné, že Jan z Žerotína přešel z Prostějova na přerovskou školu a že tam teprve dokonale poznal vynikající učitelské a vychovatelské schopnosti Blahoslavovy. Jen jakoby dodatkem poznamenávám, že Pavel

Váša v předmluvě (str. 15) k výboru z Blahoslavova symbolicky nazvanému Pochodeň zazřená (Praha 1943) napsal poněkud neurčitě: „Když se Blahoslav uzdravil, vyučoval podle řádu Jednoty na bratrské škole.“ Nevysvětluje blíže, zda míní školu prostějovskou anebo přerovskou.

K Havelkovým výkladům, dozajista velmi bystrým a podnětným,¹⁵ mám několik dodatků a kritických připomínek. Je třeba se opravdu zamyslet nad tím, že doba, kterou Blahoslav strávil v Přerově po návratu z Basileje, je poměrně dlouhá, a teoreticky lze opravdu předpokládat, že se Blahoslav zabýval za své rekonvalescence kromě soukromých studií i vyučováním na bratrské škole. Musíme se ovšem domnívat, že Blahoslavova choroba nebyla vážná a že Blahoslav mohl i vyučovat, tedy konat práci, která nebyla zrovna lehká. Také předpoklad, že by nebyval mohl Jan z Žerotína vydati tak příznivé svědectví o učitelské zdatnosti Blahoslavově, kdyby nebyl býval delší dobu jeho žákem, je psychologicky nadměru lákavý, ale není přece jenom zcela přesvědčivý, protože neexistují — alespoň prozatím — přímé doklady o tom, že Jan z Žerotína skutečně navštěvoval školu v Přerově. Moje částečná skepse k Havelkově hypotéze vyplývá poněkud z toho, že se Blahoslav ve svém vlastním životopise ani slůvkem nezmiňuje o svém učitelském působení v Přerově. Bylo by to tím podivnější, uvědomíme-li si, že Blahoslav, jak Havelka ve svém pojednání znovu a znovu zdůrazňuje, měl své rodiště nesmírně rád a že svoji přichylnost k němu dával po celý život zřejmě najevo. Také to mne zarazí, že se v dějinách bratrské školy přerovské nedochovala o učitelském působení Blahoslavově žádná zmínka. Soudím tak mimo jiné z toho, že F. Levý ve své hodnotné knize *Přerovská českobratrská církev* o Blahoslavovi nic nemluví. Na závěr bych rád upozornil ještě na jednu zajímavou okolnost, na tu totiž, že Blahoslav podle Fr. Chudoby¹⁶ napsal pro br. Šimona Kocourka (Felina) v Mladé Boleslavi „Spis o zraku, jak člověk zrakem, to jest, viděním a hleděním sobě nebo jiným škoditi může“.¹⁷

Podle mého soudu zůstane Havelkovo mínění, že Blahoslav učil na bratrské škole v Přerově hypotézou, i když psychologicky pravděpodobnou, dokud se pro ně nenajdou pádnější svědectví písemná. Najít taková svědectví zůstane jistě vděčným úkolem budoucích badatelů o Blahoslavovi, zejména pak kulturních pracovníků v Přerově.

P o z n á m k y

¹ *Kniha úmrtí*, str. 234.

² Emanuel Havelka: *Blahoslav předchůdce Komenského* (Praha 1925), str. 38.

³ Amedeo Molnár (*Českobratrská výchova před Komenským*, 1956, str. 33) předpokládá, že Blahoslav učil v Prostějově již r. 1550 a znovu 1551 (s odkazem na AJB XIV, 1, 265 n.).

⁴ Srov. AJB VIII, 1, 48a.

⁵ Havelka, cit. stať, str. 38.

⁶ Hermann Ball, *Das Schulwesen der böhmischen Brüder*, Berlin 1908, str. 130.

⁷ Havelka, cit. stať, str. 38.

⁸ F. Slaměník, *Věstník Ústředního spolku učit. jednot na Moravě*, 1908, str. 307.

⁹ AJB VIII, L 48a.

¹⁰ AJB VIII, 48a—52a.

¹¹ ČCM 1856, str. 23.

¹² Havelka, cit. stať, str. 33.

¹³ Havelka, cit. stať, str. 33—34.

¹⁴ Havelka, cit. stať, str. 34.

¹⁵ Havelkovy výklady přijímá se souhlasem Molnár, cit. spis, str. 32.

¹⁶ Srov. jeho článek v Blahoslavově sborníku, str. 17.

¹⁷ Srov. vydání Spisku o zraku péčí Fr. Chudoby v Reichlově „Špalíčku“, č. 4, Praha 1928.

ЗАМЕТКИ К БИОГРАФИИ ЯНА БЛАГОСЛАВА

Общеизвестно, что в некоторых работах Яна Благослава, прежде всего в Грамматике, Музыке и О недостатках проповедников, преобладает воспитательный элемент. Поэтому важно ознакомиться с его ученическим и учительским опытом, т. к. тогда можно лучше объяснить его метод в вышеупомянутых произведениях. О том, как Благослав учился в церковноприходской школе в городе Простееве, есть до-

статочно сведений; меньше информации имеется относительно его педагогической деятельности в этой школе. Так например, остается неизвестным, как долго он там пробыл, и был ли он только чьим-нибудь помощником. После анализа источников, автор приходит к вполне правдоподобному заключению, что Благовослав был в Простееве инспектором школы, и жил там до начала июля 1551 г., когда уже переехал в город Пржеров, на постоянное место жительства. На вопрос, преподавал ли Благовослав и в Пржерове, Эммануил Гавелка — в отличие от предыдущих биографов Благовослава — ответил положительно в своей обстоятельной статье „Благовослав — предшественник Коменского“ (1924). Он привел в подтверждение своего мнения ряд доводов. Автор настоящей статьи дополняет его объяснения несколькими критическими замечаниями и в заключение, высказывает мнение, что утверждение Гавелки (хотя оно психологически и является вполне правдоподобным) — останется только предположением, до того времени, пока не найдутся более убедительные письменные свидетельства.

Перевод: С. Жажка